

U svetlu sadašnje i buduće realnosti, potreba da se svaki pojedinac pripremi za kompetentan život i funkcionisanje u multikulturalnom i interkulturalnom svetu postaje suštinski aspekt funkcionisanja institucija na globalnom nivou. Zato se često ističe da je pored delovanja na individualnom nivou potrebno i delovanje na institucionalne strukture i procedure. Na primer, mora postojati zakon za suzbijanje svih manifestacija diskriminacije, mržnje i netolerancije, ili se moraju sprovesti kampanje javnog informisanja o društvenim i ličnim posledicama netolerancije i mržnje. Sve osoblje koje radi u državnim organima, javnim službama i obrazovnim ustanovama i organizacijama civilnog društva trebalo bi da bude obučeno o različitosti i merama za promovisanje međukulturalnog dijaloga, interakcije i razmene, kako na radnom mestu tako i u zajednici. Uprkos interesovanju i posvećenosti jednakosti, različitosti i inkluziji, još uvek postoje značajne varijacije u tome da li i kako institucije definišu, razumeju i reaguju na pitanja koja se odnose na ove konstrukcije.

Teorijski okvir uvažavanja različitosti

Inkluzivna i podržavajuća školska klima zasniva se na više teorijskih pristupa i modela: Bioekološka teorija ljudskog razvoja; Perspektiva relacionih razvojnih sistema; Pristup zasnovan na snagama; Pristup usmeren na celu školu; Pristup celog sistema; Model optimalne različitosti; Međugrupna teorija kontakata; Teorija generativnih interakcija; Konstruktivna teorija; Socioemocionalno učenje; Teorija autoritativne discipline; Model prosocijalne učionice i drugo. Razumevanje teorijske osnove uvažavanja različitosti pruža nam mogućnost da naučno zasnujemo svoje inicijative.

Bioekološki model ljudskog razvoja predstavlja dinamičan teorijski sistem za istraživanje razvoja tokom vremena uz uvažavanje složenosti interakcija subjektivnih i objektivnih faktora okruženja. Navodi se: da u svrhu razvoja osoba mora biti uključena u aktivnost; da bi aktivnost bila efikasna mora se odvijati redovno tokom dužeg perioda; procesi važni za razvoj ne odvijaju se samo u jednom pravcu, potreban je određen nivo reciprociteta da bi se razmena odvijala; proksimalni procesi se ne odnose samo na interakciju sa ljudima, već i sa objektima i simbolima; intenziviranje proksimalnih procesa sa razvojem kapaciteta učenika i širenje kruga osoba sa kojima su u interakciji sa godinama. Kompetencija i disfunkcija se izdvajaju kao ishodi proksimalnih procesa. Perspektiva ekološkog sistema pruža konceptualno sočivo koje omogućava multikulturalnim radnicima u društvenim humanističkim naukama da sagledaju različite klijente u kontekstu njihovih transakcija unutar i prilagođavanja različitim okruženjima. Perspektiva ekoloških sistema obraća pažnju ne samo na fizički prostor ili geografsku lokaciju već i na širi društveno-politički kontekst koji oblikuje mentalno, fizičko i društveno funkcionisanje različitih pojedinaca.

Perspektiva relacionih razvojnih sistema temelji se na četiri komponente: promena i relativna plastičnost; relacionizam i integrisanost nivoa organizacije; istorijska utemeljenost i temporalnost; i granice generalizacije, različitosti i individualnih razlika. Promena i relativna plastičnost razvojnih sistema naglašava

fokus na razvojnoj promeni, gde potencijal za promenu postoji. Ovaj fokus je neophodan zbog verovanja da potencijal za promene postoji tokom životnog veka i višestrukih nivoa organizacije koji čine ekologiju ljudi. Ovi nivoi se kreću od bioloških, preko individualnih/psiholoških i proksimalnih društvenih odnosa (npr., koji uključuju dijadne odnose, vršnjačke grupe i drugo), do sociokulturnog makro nivoa. Razvojna teorija sistema postulira više nivoa organizacije koji postoje u okviru ekologije ljudskog razvoja kao deo neraskidivo spojenog razvojnog sistema. Svi nivoi organizacije unutar razvojnog sistema su integrisani sa istorijskim promenama, gde istorija kao nivo organizacije iako kontinuirano stopljen sa svim ostalim nivoima, predstavlja najširi okvir sistema. Nešto što je u jednom istorijskom trenutku prepoznato kao značajno za odnose među nivoima sistema ljudskog razvoja u drugom trenutku može biti sasvim beznačajno. Individualne razlike neminovno proizilaze iz delovanja razvojnog sistema, pomeraju sistem na način koji dalje neguje različitost, čini pojedince istovremeno i sličnijim nekim drugim ljudima i jedinstvenim (kao ni jedna druga osoba).

Optimalan model različitosti ukazuje na dve suprotstavljene potrebe ljudskih bića za self konceptom i za socijalnom pripadnošću. Sa jedne strane, postoji potreba za asimilacijom i uključivanjem, a sa druge strane za diferencijacijom. Sa porastom inkluzivnosti, aktivira se potreba za diferencijacijom i obrnuto, kako se inkluzivnost smanjuje, potreba za diferencijacijom pada, ali se aktivira potreba za pripadanjem. Konkurentne potrebe tako drže jedna drugu pod kontrolom, osiguravajući da se interesi na jednom nivou ne žrtvuju radi drugog. Prema optimalnom modelu različitosti, dva suprotstavljena motiva proizvode sposobnost društvene identifikacije s posebnim grupama koje istovremeno zadovoljavaju obe potrebe.

Glavni mehanizam **Međugrupne teorije kontakata** predstavlja razvijanje preferencije za osobe ili predmete sa većom izloženošću. Činioci koji su pri formulisanju teorije prepoznati kao značajni za optimalan kontakt su: jednak status, zajednički ciljevi, međugrupna kooperacija; podrška autoriteta i jasna pravila jesu povoljni, ali ne i neophodni uslovi. Sa većim međugrupnim kontaktom, veće je poverenje i međusobni odnosi. Ovi efekti kontakata se tiču ne samo etničkih grupa, već i drugih grupa kao što su homoseksualci, invalidi i osobe sa mentalnim bolestima. Štaviše, ovi efekti se obično generalizuju izvan neposrednih članova spoljne grupe na celu spoljnu grupu, druge situacije, pa čak i na druge spoljne grupe koje nisu uključene u kontakt. Takođe, autori potenciraju univerzalnost postignutih efekata – među narodima, polovima i starosnim grupama. Kako bi se sagledala nova saznanja u teoriji i istraživanju međugrupnih kontakata sprovedena je metaanaliza u kojoj je obrađeno 515 studija i sa više od 250.000 ispitanika, koja je pokazala da međugrupni kontakt smanjuje predrasude. Glavni medijatori efekta su u osnovi afektivni: smanjena anksioznost i empatija. Čak i indirektni kontakt smanjuje predrasude – posredni kontakt putem masovnih medija. Neki od nedostataka teorije tiču se, na primer, većeg osećaja deprivacije manjinske populacije koja sa većim kontaktom sa većinskom populacijom uviđa koliko je uskraćena, što ima pozitivnu stranu jer se tim putem ipak povećava kapacitet manjina za borbu za ljudska prava.

Teorija generativnih interakcija sugerise da se, kako bi se olakšala inkluzija,

višestruki tipovi dinamike isključivanja (samo-segregacija, strah od komunikacije, stereotipi i stigmatizacija) moraju prevazići kroz adaptivnu kognitivnu obradu i razvoj veština, a angažovanje u pozitivnim interakcijama mora da se javi kako bi se olakšala inkluzija koju stvaraju i održavaju kontekstualno relevantni skupovi organizacionih praksi. Organizacione prakse obezbeđuju sledeće uslove za generativne interakcije: praćenje važne, zajedničke organizacione svrhe, često mešanje različitih članova tokom dužih vremenskih perioda, omogućavanje različitim grupama da imaju jednak status i insajderski status u doprinosu uspehu i obezbeđivanje međuzavisnosti saradnje, komfor u međuljudskim odnosima i samoefikasnost, pravičnost za pojedince i grupe u organizaciji. Inkluzija je prikazana kao adaptivni kontakt, kontakt koji stimuliše generativnost za članove grupe kroz kontinuiranu interakciju koja vodi do smanjenje predrasuda i razvoj veština.

Konstriktna teorija zasnovana je na zapažanju da veća etnička različitost u određenom kontekstu ne dovodi do većeg broja odnosa bilo da su konfliktni ili prijateljski, već generalno rezultira sa manje odnosa. Prema konstriktnoj teoriji, razlika među manjinskim i etnički većinskim grupama unutar konteksta nije relevantna. Pojedinci se povlače, nezavisno od grupe kojoj pripadaju, što je autor teorije empirijski i potvrdio na nivou zajednice. Istraživanjem, koje je grupa autora sprovedla testirajući teoriju u školskom kontekstu kako bi ispitali da li etnička različitost donosi manje i manje kvalitetna prijateljstva među učenicima na uzorku od 85 srednjih škola, potvrđeno je da etnička različitost generalno donosi manje prijateljstva i manju privrženost prijateljima. Podrobnijom analizom utvrđeno je da niži socioekonomski status, a ne etnička različitost zapravo doprinosi manjem broju i kvalitetu prijateljstava. Međutim, za manjinsku populaciju učenika veća etnička različitost donosi više prijatelja i veću privrženost prijateljima, gde se u kontekstu tendencije za asimilacijom učenici manjinske (turske, marokanske) etničke pripadnosti udružuju oko razmene resursa koji su im potrebni za bolje uklapanje u većinsku populaciju. Konstriktna teorija odbačena je na nivou škola i zajednice na uzorku holandskih srednjoškolaca.